

Nr 305.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag; given Stockholms slott den 24 november 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Bertil Ohlin.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 24 november 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Ohlin, anför efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och t. f. chefen för folkhus-hållningsdepartementet, statsrådet Danielson:

Vid 1939 års urtima riksdag (prop. nr 70; r. skr. nr 98) anvisades ett reservationsanslag av 10 000 000 kronor till aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag, vars ändamål skulle i första hand vara tillverkning av tackjärn till en beräknad myckenhet av omkring 90 000 ton per år. I sin skrivelse i ärendet framhöll riksdagen, att det näppeligen kunde vara lämpligt eller ens möjligt att redan då fastslå de lämpligaste produktionsmetoderna eller företags storleksordning, utan att detta vore en sak, som i första hand finge prövas av den blivande, för företags framtid närmast ansvariga ledningen. Emellertid fästes uppmärksamheten på vissa med användningen av elektriska ugnar — i stället för, såsom förutsatts i propositionen, blästermasugnar —

förenade fördelar. Därjämte omnämndes ett uppslag, avseende anläggning i anslutning till tackjärnverket av ett järnsvampverk, en kombination, vartill enligt omdömen av experter stora förhoppningar kunde knytas.

Sedan styrelse tillsatts för bolaget, inkom densamma till Kungl. Maj:t med detaljerade anläggningsplaner och kostnadsberäkningar samt anhållan om ytterligare medelsanvisning. 1941 års riksdag beviljade också (skr. nr 521) med anledning av proposition (nr 322) i ämnet ett nytt reservationsanslag å 7 000 000 kronor för ytterligare aktieteckning i bolaget samt beslöt, att staten genom riksgäldskontoret skulle ställa garanti för ett förlagslån åt bolaget i riksbanken till ett belopp av 3 000 000 kronor. Enligt den därvid godkända planen skulle anläggningarna bestå av — förutom allmänna anläggningar — tackjärnverk, innefattande två elektriska tackjärnsugnar med en sammanlagd produktionskapacitet av cirka 60 000 ton tackjärn per år, sinterverk, thomasverk samt elektrostålverk. Riksdagen framhöll att, såvitt riksdagen kunnat bedöma saken, planläggningen av företaget såväl ekonomiskt som tekniskt skett med all tillbörlig omsorg. Järnets framställning på elektroteknisk väg och med tillgodogörande av den inhemska vattenkraften i stället för utländskt kolbränsle stode även i överensstämmelse med de önskemål 1939 års urtima riksdag uttryckt, och den valda thomasmetoden vore särskilt väl lämpad för Norrbottens fosforrika malmer.

I skrivelse den 18 januari 1944 hemställde sedermera bolagets styrelse om anvisande av ytterligare 6 000 000 kronor för färdigställande av anläggningarna i enlighet med den godkända planen. Styrelsen anförde därvid, bland annat, att det till bolagets förfogande tidigare ställda kapitalet på grund av uppkommen prisfördyring, arbetets forcering och utförande i opåräknat stor omfattning vintertid, oförutsedda mark- och grundsvårigheter samt konstruktionsändringar till följd av brist på viss materiel icke givit möjlighet till utbyggnad av alla de beslutade anläggningarna. De anvisade medlen hade i främsta rummet använts till färdigställande av tackjärnverket och därmed sammanhängande anläggningar, medan arbetena å thomasverket fått anstå och icke påbörjats. Båda elektrotackjärnsugnarna vore färdiga och tagna i bruk. Sinterverket och elektrostålverket beräknades vara i drift under våren eller försommaren 1944. För färdigställande av de under arbete varande anläggningarna, främst elektrostålverket, erfordrades ett belopp av 1 500 000 kronor samt för uppförande av thomasverket — vilket tidigare kostnadsberäknats till 2 600 000 kronor — ett belopp av 4 500 000 kronor på grund av inträffade prisstegringar. — Mot styrelsens hemställan hade styrelseledamoten direktören Joel Larsson reserverat sig och på anförda skäl uttalat, att hemställan endast bort avse ett belopp av cirka 1 500 000 kronor för byggande av en ugn för tillverkning av järnsvamp, under det att frågan om thomasverkets byggande bort bordläggas för ytterligare utredning.

Vidare hemställde bolagets styrelse i skrivelse den 8 maj 1944 — under erinran om 1939 års urtima riksdags uttalande rörande en eventuell kombination av järnverket med ett järnsvampverk — att 1 500 000 kronor måtte ställas till bolagets förfogande för täckande av kostnaderna för såväl förreduk-

tionsförsök som den slutliga utformningen av en för järnverket lämplig förreduktionsanläggning för utnyttjande av den från eltackjärnsugnarna avgående gasen, varmed avsåges att uppnå en ökad produktion i såväl tackjärnsugnarna som elektrostålugnen och därmed också en förbättring av driftsekonomien. Anläggningen föreslogs skola utföras i eventuellt två etapper, därav 0,6 miljon kronor beräknades belöpa på den första etappen.

Vid anmälan för Kungl. Maj:t den 19 maj 1944 av bolagets förenämnda båda framställningar uttalade min företrädare i ämbetet, bland annat, att han beträffande frågan om ytterligare utbyggnad av järnverket delade den av industrikommissionen i yttrande över framställningarna uttalade uppfattningen, att den angelägnaste uppgiften därutinnan vore att vid verket uppföra en förreduktionsanläggning. Han tillstyrkte därför, att för ändamålet av riksdagen äskades medel till det av bolagets styrelse angivna beloppet 1,5 miljoner kronor. Detta belopp syntes lämpligen bära anvisas såsom lån till bolaget att utbetalas i den mån medel för anläggningens utförande erfordrades. I sammanhang med denna medelsanvisning borde även, på sätt bolagets styrelse hemställt, ett belopp av likaledes 1,5 miljoner kronor ställas till bolagets förfogande för ytterligare täckning av kostnaderna för de redan utförda eller under utförande varande anläggningarna. Sistnämnda summa borde tillföras bolaget såsom aktiekapital. Vad beträffade frågan om byggandet av ett thomasverk ansåge han, att den redan godkända byggnadsplanen för järnverket borde fullföljas även i denna del. Då emellertid ett igångsättande av arbetena för thomasverket icke syntes lika brådskande som uppförandet av en förreduktionsanläggning, vore han icke beredd att förorda att förslag därom för det dåvarande framlades för riksdagen. Mot ett omedelbart igångsättande talade enligt hans mening bland annat den omständigheten, att bolagets ledning i första hand borde koncentrera sina ansträngningar på att söka i möjligaste mån fullkomna driften vid de färdiga eller snart fullbordade anläggningarna samt bringa frågan om förreduktionsförfarandet till en lycklig lösning. Därest situationen beträffande landets järnförsörjning skulle bli sådan att en utökning av järnverkets produktion befundes påkallad, kunde frågan om byggande av thomasverket komma i ett nytt läge.

Kungl. Maj:ts i enlighet med vad departementschefen sålunda förordat till riksdagen avlåtna förslag om medelsanvisning (prop. nr 283) bifölls av riksdagen (r. skr. nr 406).

Sedan bolagets styrelse med skrivelse den 10 maj 1944 överlämnat en av bolagets verkställande direktör avfattad redogörelse för de erfarenheter, som vunnits under dittillsvarande tackjärnstillverkning vid järnverket och vilka styrelsen funnit vara av betydelse för bedömandet av frågan om den lämpliga tidpunkten att vid järnverket uppföra ett thomasverk, uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 26 maj 1944 åt statens industrikommission att i samråd med bolagets styrelse skyndsamt verkställa utredning av frågan om uppförande av ytterligare en tackjärnsugn vid järnverket samt inkomma med av kostnadsberäkningar åtföljt förslag härutinnan, varjämte kommissionen anbefalldes att i samband med fullgörandet av berörda uppdrag samt under

beaktande av vad som anförts i bolagets förenämnda skrivelse den 10 maj 1944 jämte därvid fogade handlingar avgiva förnyat yttrande beträffande frågan om uppförande vid järnverket av ett thomasverk.

I skrivelse den 26 oktober 1944 har statens industrikommission framlagt resultatet av sin utredning rörande förenämnda båda ämnen. Vid kommissionens skrivelse äro fogade till kommissionen av styrelsen för Norrbottens Järnverk Aktiebolag och vattenfallsstyrelsen avgivna yttranden jämte därtill hörande bilagor.

Bolagets styrelse har beräknat kostnaderna för uppförandet av en tredje el tackjärnsugn av system Tysland-Hole med en årsproduktion av 30 000 ton tackjärn till sammanlagt 3 493 500 kronor, därav för byggnaden 812 000 kronor, för ugnens mekaniska utrustning 1 363 000 kronor, för ugnens elektriska utrustning 277 500 kronor, för vatten- och avloppsledningar 106 000 kronor, för licensarvode till Det norske A/S för Elektrokemisk Industrie 60 000 kronor, för oförutsedda utgifter 350 000 kronor och för en transformator på 45 MVA 525 000 kronor. Styrelsen har beträffande transformatorn framhållit, att denna vore tillräcklig för drift av tre el tackjärnsugnar. Detta möjliggjorde, att den nuvarande transformatorn på 30 MVA, som vore installerad för drift av järnverkets nuvarande två ugnar, skulle kunna avställas för reservändamål.

I själva sakfrågan har styrelsen anført följande:

Enligt meddelande från vattenfallsstyrelsen kan erforderlig elektrisk energi för driften av en tredje el tackjärnsugn erhållas.

Enligt det så kallade malmavtalet står till järnverkets förfogande 200 000 ton malm per år till självkostnadspris. Härigenom bör malmbehovet även för en tredje tackjärnsugn anses säkrat.

Nödiga förutsättningar för anläggandet av en tredje tackjärnsugn vid järnverket föreligga således.

Tillkomsten av en tredje tackjärnsugn skulle för bolaget medföra, att de fasta omkostnaderna per ton producerad vara avsevärt skulle nedbringas, vilket skulle möjliggöra bättre räntabilitet för företaget.

Om en tredje tackjärnsugn nu uppföres, torde på grund av tidsläget den möjligheten böra beaktas, att då den tredje tackjärnsugnen färdigställts, priserna på produkterna kunna vara lägre än nu. Med hänsyn härtill vore det för bolaget önskvärt, att bolaget, om möjligt, för en tredje tackjärnsugn icke belastas med skyldighet att förränta och amortera större belopp än som kan anses motsvara 1938 års prisläge.

Statens industrikommission, som för egen del ansett sig i nuvarande läge icke böra tillstyrka vare sig uppförandet av en tredje tackjärnsugn vid järnverket eller att åtgärder vidtagas för anvisande av medel för uppförande därstädes av ett thomasverk, har beträffande frågan om *ytterligare en el tackjärnsugn* till en början meddelat, att den av bolaget upprättade kostnadsberäkningen genom kommissionens försorg underkastats granskning av ingenjören Harald Almqvist, som av Tackjärnsutredningen på sin tid anlätats för utförande av de utredningens betänkande bifogade kostnadsförslagen. Det förefölle som om man för själva byggnaden borde räkna med något högre

kostnader, även om hänsyn toges till att de till 350 000 kronor upptagna oförutsedda utgifterna delvis kunde täcka en eventuell ökning beträffande byggnaden. Sålunda torde slutbeloppet böra ökas med cirka 150 000 kronor. Då i kostnaden inräknats en för tre el tackjärnsugnar avsedd transformator, efter vars insättande lämpligen den nu befintliga, för två ugnar avsedda transformatorn borde ställas som reserv, torde man icke böra belasta den tredje el tackjärnsugnen med hela transformator kostnaden av 525 000 kronor utan med förslagsvis endast cirka 250 000 kronor. Skillnaden, 275 000 kronor, borde belasta de två andra ugnarna. Med nämnda justeringar bleve kostnaderna för den tredje tackjärnsugnen cirka ($3\,493\,000 + 150\,000 - 275\,000$) = 3,35 miljoner kronor.

Kommissionen har därefter redogjort dels för möjligheterna till erhållande av elektrisk kraft för driften av en tredje tackjärnsugn, därvid kommissionen funnit konstaterat att kraft i nuvarande läge kunde disponeras för ytterligare en ugn av samma storlek som de redan uppförda, dels ock för den malm försörjning, som står till buds för järnverket, i vilket sistnämnda hänseende kommissionen yttrat i huvudsak följande.

För malmförsörjningen står till buds dels malm, som enligt särskilda avtal kan disponeras till billigt pris, dels malm, som kan köpas i öppna marknaden på samma villkor som kunna erhållas av andra malmförbrukare. Sistnämnda möjlighet torde väl tills vidare knappast komma att nyttjas, annat än möjligen i vissa fall för komplettering i fråga om speciella malmkvaliteter.

Jämlikt 1927 års malmavtal mellan svenska staten å ena samt Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund å andra sidan har Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag åtagit sig, därest staten så påfördrar, att utöver den kvantitet, som normalt får bortfraktas, årligen bryta och till ett pris, motsvarande självkostnaden ökad med 10 procent, tillhandahålla staten eller den eller dem, till vilka staten överlåter sin rättighet, intill 100 000 ton malm från Luossavaara av olika malmsorter i samma proportion som faller vid årets brytning i dess helhet. Genom 1938 års malmavtal har beträffande nyssnämnda 100 000 ton malm bestämts, att i den mån malmen användes för järntillverkning inom Norrbottens län må, utan höjning av priset, uteslutas malm med högre fosforhalt och leveransen begränsas till malm med lägre fosforhalt, varvid maximikvantiteten 100 000 ton minskas med den uteslutna kvantiteten. Vid malmens användning för nyss angivet ändamål bortfaller därjämte pristillägget av 10 procent å självkostnaden. Jämlikt samma avtal har vidare Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag åtagit sig att, därest staten så påfördrar, årligen bryta och till ett pris motsvarande självkostnaden tillhandahålla intill 100 000 ton fosformalm från Gellivare och/eller Kiirunavaara. Med fosformalm förstås härvid malm med en genomsnittlig fosforhalt, vad Gellivare angår, av 0,7—1,0 procent, vad Kiirunavaara angår, av 1,5—2,0 procent. Vid praktiskt taget lika användbarhet skall malm eller malmmull från Gellivare i första rummet ifrågakomma.

Norrbottens järnverk har erhållit dispositionsrätt till malm, som enligt malmavtalen på särskilda villkor kan disponeras för inhemsk förädling.

I den mån det gäller fosforlåg malm till självkostnadspris jämlikt malmavtalens bestämmelser kan man endast räkna med leveranser från Luossavaara jämlikt 1927 års avtal. Enligt av malmbolaget lämnad uppgift har

brytningens i Luossavaara procentuella fördelning på olika malmkvaliteter och dessas konstaterade medelhalt av fosfor varit följande under de fem senaste bokföringsåren:

	A-malm		B-malm		C-malm		D-malm		Alla kvaliteter	
	Kvant. %	P-halt %	Kvant. %	P-halt %	Kvant. %	P-halt %	Kvant. %	P-halt %	Kvant. %	P-halt %
1938/39	31.4	0.016	41.2	0.059	23.7	0.163	3.7	0.353	100.0	0.082
1939/40	38.9	0.016	28.0	0.060	17.0	0.172	16.1	0.84	100.0	0.188
1940/41	31.4	0.013	9.6	0.057	39.3	0.281	19.7	1.30	100.0	0.377
1941/42	51.7	0.016	24.2	0.060	22.4	0.226	1.7	1.01	100.0	0.093
1942/43	36.9	0.018	28.7	0.064	31.2	0.207	3.2	1.33	100.0	0.132
Medeltal	37.2		27.6		25.7		9.5		100.0	

För att järnverket i förväg skall kunna räkna med bestämda kvantiteter av olika malmkvaliteter i stället för med vad som successivt faller under året, såsom förutsattes i 1927 års malmavtal, har mellan järnverket och malmbolaget överenskommit, att sortimentet luossavaaramalm under ett kalenderår skall bestämmas med hänsyn till utfallet av brytningen i Luossavaara under malmbolagets näst föregående bokslutsår. På grund härav har järnverket rätt att under år 1944 från Luossavaara erhålla 37 000 ton A-malm, 28 700 ton B-malm, 31 100 ton C-malm och 3 200 ton D-malm.

Med de kvantiteter och kvaliteter billig luossavaaramalm, som sålunda under år 1944 stode till förfogande, och med en järnhalt hos malmen av cirka 64 procent borde enligt kommissionens uppskattning i järnverket kunna framställas omkring 30 000 ton tackjärn, lämpligt för användning vid den basiska martintillverkningen i södra delarna av landet, eller således i runt tal järnverkets halva nuvarande årsproduktion. Emellertid hade från järnverksbolagets sida framhållits, att A-malmen under transporten och hanteringen delvis sönderföller till en tämligen finkornig mull med en avsevärt högre fosforhalt än styckemalmen, samt att på grund härav den möjliga tillverkningskvantiteten martintackjärn endast uppginge till 20 000 à 25 000 ton. När det under byggnad varande sintringsverket toges i bruk torde dock enligt kommissionens uppfattning fränsiktning av mull icke vidare bliva nödvändig och möjligheterna att framställa martintackjärn ligga vid den övre gränsen. Tillverkning av tackjärn för framställning av kvalitetsstål i stålverk i södra delarna av landet finge med nuvarande malmbas anses vara utesluten. Ej heller kunde tillverkas så kallat exporttackjärn, d. v. s. ett fosforlägt träkolstackjärn, men däremot givetvis för export avsedda fosforrikare tackjärnssorter, exempelvis gjuteritackjärn, varvid dock konkurrens vore att vänta med billigt utländskt kokstackjärn. Möjligheterna att tillverka martintackjärn för den inhemska marknaden ökades, om fosforfattig malm köptes till det i allmänhet gällande priset. Malmkostnaden per ton tackjärn torde dock härigenom bliva avsevärt ökad. Enär totalkvantiteten 200 000 ton malm per år, som till billigt pris stode till förfogande för järnverket, motsvarade en årlig tillverkningsmängd tackjärn av cirka 125 000 ton, vore således malmbasen tillräcklig för en fördubbling av den nuvarande tillverkningskapaciteten.

Kommissionen har vidare som sin mening uttalat, att frågan om uppförande av en tredje tackjärnsugn borde på längre sikt ses i samband med utfallet av de försök med en förreduktionsanläggning för malm som vore avsedda att verkställas, samt har härom tillika anfört bland annat följande.

Jämlikt beslut den 30 juni 1944 har Kungl Maj:t för utförande i en första etapp av en kombinerad förreduktions- och kalkugnsanläggning ställt till bolagets förfogande ett belopp av 600 000 kronor av ett av 1944 års riksdag anvisat investeringsanslag av 1 500 000 kronor. Ifrågavarande anläggning har börjat uppföras. Genom densamma kan malmen före smältningen i eltackjärnsugnarna behandlas därhän, att dessas tillverkningskapacitet högst avsevärt utökas. Samtidigt tillgodogöres den från ugnarna bortgående gasen, som för närvarande icke i nämnvärd utsträckning kan nyttjas, varigenom en förbättring av värmeekonomien uppnås.

Enligt de planer, som uppgjorts, beräknas en komplett utbyggnad av en förreduktionsanläggning, som kan fylla behovet av förreducerat gods för en elektrisk tackjärnsugn, kosta cirka 1 500 000 kronor. I bästa fall kan räknas med att kapaciteten hos en tackjärnsugn med förreduktionsanläggning ställer sig 50 procent högre än kapaciteten hos en tackjärnsugn utan förreduktionsanläggning. Även om kapacitetsökningen icke blir så stor som nyss angivits bör man dock kunna räkna med en ökning av betydande mått.

Utfalla de försök, som nu börjat förberedas, på ett tillfredsställande sätt, torde man kunna förutse att anläggningen utvidgas till att kunna fylla behovet av förreducerat gods för båda tackjärnsugnarna. Om man räknar med att en anläggning med dubbla kapaciteten skulle komma att kosta dubbelt så mycket som den nu planerade, vilket synes vara ett jämförelsevis ofördelaktigt antagande, skulle man sålunda genom att investera cirka 3 miljoner kronor i en förreduktionsanläggning i bästa fall vinna 50 procents ökning av nuvarande tackjärnskapaciteten, d. v. s. 30 000 ton per år eller lika mycket som kapaciteten hos en tredje eltackjärnsugn, med avsevärt mindre kraftåtgång än i en sådan. Samtidigt ernås, som nämnt, en bättre värmeekonomi.

Det torde av vad ovan anförts framgå, att enligt kommissionens mening och givetvis under förutsättning att de beslutade försöken, som borde kunna giva resultat under år 1945, giva tillfredsställande resultat, de elektriska tackjärnsugnarna, såväl de nu förefintliga som de som kunna tillkomma, böra kombineras med förreduktionsanläggningar. Kommissionen anser sig därför böra betrakta frågan om anläggning av en tredje eltackjärnsugn från bland annat denna utgångspunkt.

Det är tydligt, att för den händelse en tredje tackjärnsugn skulle uppföras, blir smältningskapaciteten utan förreduktion 90 000 ton tackjärn per år och med förreduktion i bästa fall 135 000 ton eller, om kapacitetsökningen skulle bli 25 procent i stället för 50 procent, cirka 113 000 ton. Härav kunna med nuvarande malmbas, som nämnt, 20 000 à 30 000 ton framställas i basisk martinkvalitet och resten i gjuteri- eller thomastackjärnskvalitet. Eventuellt kan hela tillverkningen inriktas på sistnämnda kvalitet. Såsom i det följande närmare utvecklas erbjuder tillverkningen därav vissa tekniska fördelar.

Tackjärnsimporten, som omfattade kokstäckjärn av gjuteri- och basisk martinkvalitet, uppgick under tioårsperioden 1929—1938 i medeltal till 93 600 ton per år och under femårsperioden 1934—1938 till i medeltal 122 500 ton. Vid en utbyggnad av Norrbottens järnverk till nämnd omfattning skulle sålunda kapaciteten komma att ej obetydligt överstiga importbehovet under nämnda tioårsperiod före kriget. Enär martinkvalitet kan framställas endast i begränsad omfattning, måste huvuddelen av produktionen avsättas i form av gjuteritackjärn i konkurrens med det utländska. Även om detta i viss

utsträckning skulle kunna slås ut av norrbottnestackjärnet, skulle detta troligen ej kunna fullständigt bliva fallet, då dels kokstackjärn utomlands torde kunna framställas till mycket billigt pris dels ock järnverket i Luleå har ofördelaktigt fraktläge vad beträffar gjuterierna i de sydligare delarna av landet. Gjuterierna fordra dessutom i stor utsträckning speciella tackjärnskvaliteter, beträffande vilka en ny tackjärnstillverkare har svårt att arbeta in sig.

Det förefaller därför rätt tveksamt, om avsättning för hela tackjärnsproduktionen från ett utbyggt tackjärnsverk normalt skall kunna finnas, i varje fall torde den skarpa konkurrensen medföra pressade priser. Att ernå full avsättning under en depressionsperiod torde bliva omöjligt. Kan däremot järnverket självt förbruka hela eller en del av sin tackjärnsproduktion för tillverkning av stål, kommer avsättningsfrågan i ett annat läge.

Det är i nuvarande situation mycket svårt att bedöma den framtida utvecklingen. Som dock av det nyss anförda framgår måste det enligt kommissionens mening med ledning av tidigare förhållanden anses vara ganska klart, att det kommer att möta svårigheter att på marknaden avsätta hela produktionen i form av tackjärn, om tackjärnsverket utbygges med ytterligare en ugn och med förreduktionsverk i full omfattning. I den mån järnverket kompletteras med thomasverk, vinnes i detta användning för hela eller en del av tackjärnstillverkningen. På längre sikt kan därför en utbyggnad av tackjärnsverket tills vidare anses väl motiverad endast om järnverket kompletteras med thomasverk eller eventuellt annan anläggning för tackjärnsförädling. I sistnämnda hänseende vill kommissionen, utan att närmare ingå på frågan, hänvisa till de möjligheter, som erbjudas av den så kallade RK-processen, vilken liksom thomasprocessen kan drivas utan eller i varje fall med endast obetydlig bränsletillförsel.

En anläggning för tackjärnsförädling av jämförelsevis begränsad kapacitet, nämligen en elektrisk stålugn, är nu i det närmaste färdigställd i enlighet med den ursprungliga planen. Avsikten torde vara att däri till elektrostålgöt, respektive omsältningsmaterial, smälta tackjärn och material för thomasverket, framförallt rusor, skrot och ur analys- eller annan synpunkt på marknaden mindre gångbart material. Står icke thomasstålskrot till förfogande kan annat, köpt, smidesjärns-krot komma till användning eller eventuellt — när, såsom för närvarande, tillgången på köpskrot är dålig — kan uteslutande tackjärn användas. Det senare ställer sig ur tillverknings-synpunkt dyrt. En på köpskrot och eget tackjärn baserad tillverkning är tänkbar, när tillgången på billigt köpskrot förbättras, d. v. s. skrotimport kan förekomma, men kan icke anses vara en rationell utväg, i den mån man med Norrbottens järnverk avser ett tillgodogörande av landets malmtillgångar, och erbjuder heller näppeligen några fördelar framför motsvarande, på köpskrot baserade ståltillverkning i andra delar av landet.

Kommissionen övergår härefter till att behandla frågan om uppförande av en tredje el-tackjärnsugn ur de synpunkter, som kommissionen säger sig närmast hava att anlägga, nämligen försörjningen under den nu rådande krisen. Härutinnan anför kommissionen bland annat följande:

Uppförandet av en tredje tackjärnsugn torde icke draga kortare tid än ett år och med hänsyn till de långa leveranstiderna för exempelvis elektriska transformatorer troligen längre tid. Det torde vara uteslutet att i densamma skulle kunna tillverkas tackjärn förrän i början av år 1946. Tackjärnsugnar-na å Svartön hava hittills drivits uteslutande med koks såsom bränsle, frånsett vissa försöksmältningar med tillsats av träkol.

I nuvarande avspärrningsläge beträffande fossila bränslen är det icke tillfredsställande att basera en eventuell utökning av tillverkningskapaciteten för tackjärn på en anläggning, som är beroende av importerat bränsle. Det kan invändas, att koksåtgången i en tackjärnsugn med en kapacitet av 30 000 ton per år uppgår till endast cirka 6 000 ton per år, om 50 procent träkol användas, och därav kan en del utgöras av koksgrus, som har begränsad användning för andra ändamål. Den principiella invändningen kvarstår likväl. I ett verkligt nödläge måste den sista återstoden koks i varje fall reserveras för sådan förbrukning, där den icke kan ersättas med annat bränsle, t. ex. i gjuteriernas kupolugnar och i kokshyttorna vid Domnarvets järnverk. Om ökning av tillverkningskapaciteten för tackjärn genomföres med hjälp av förreduktionsprocessen, torde detta kunna ske utan nämnvärd ökning av totala koksåtgången.

Kan import av koks, respektive koksande stenkol, ej påräknas för användning under år 1946, måste den inhemska kokstackjärnstillverkningen minskas, varigenom totala tackjärnstillgången minskas, och eventuellt tillgänglig koks måste reserveras för särskilt angelägna behov, exempelvis som nämnt Domnarvets järnverk, vars valsjärnsproduktion, som för närvarande i runt tal uppgår till en fjärdedel av landets totala och till cirka en tredjedel av handelsjärnstillverkningen, nästan helt skulle bortfalla, om driften måste inställas i dess koksasmusnar. Det blir osäkert om koks i så fall kan reserveras för de elektriska tackjärnsugnarna i Luleå och på andra håll. Det gäller då att söka uppdriva tillverkningen av tackjärn med enbart träkol som bränsle, varvid dock den vid Norrbottens järnverk använda ugnstypen icke synes kunna komma i fråga. I samtliga fall, där elektriska ugnar med elektroder användas, kan vid en fortsatt total avspärrning elektroförsörjningen bli prekär. Visserligen finnes tillräcklig inhemsk tillverkningskapacitet, men man är bland annat beroende av stenkolstjära och därav framställt beck. Det har på senaste tiden visat sig erbjuda stora svårigheter för att icke säga vara omöjligt att av stenkolstjära tillverka beck, på grund av kvalitetsförsämring hos tjäran, sedan numera endast stenkol av mycket låg kvalitet kunna tillföras koksverken. Förhållandet är föremål för kommissionens uppmärksamhet, men det är ännu omöjligt att avgöra, i vad mån svårigheterna kunna övervinnas.

Skulle försörjningsläget beträffande fossila bränslen bättras under 1946 genom möjlighet till import, så att kokstillgången ökar, torde man kunna räkna med att motsvarande importmöjligheter beträffande tackjärn och/eller valsjärn uppstå, varigenom mera långt gående åtgärder för säkrande av järnförsörjningen torde bli onödiga.

Kommissionen framhåller härefter, att de synpunkter, som sålunda framlagts rörande frågan om en tredje tackjärnsugn, föranledde stor tveksamhet, huruvida kommissionen, ur de synpunkter kommissionen hade att anlägga, för närvarande borde medverka till tillkomsten av den ifrågavarande ugnen. Om man vid Norrbottens järnverk ville åstadkomma en kapacitetsökning för tackjärn, syntes enligt kommissionens mening den naturliga vägen vara att avvakta resultatet av försöken med förreduktionsanläggningen. Enda motivet för att omedelbart besluta uppförandet av en tredje tackjärnsugn syntes vara, att därigenom skulle påräknas en ny tillverkningskapacitet av tackjärn på 30 000 ton per år eller mera — om förreduktionsanläggning tillkomme — som eventuellt kunde vara värdefull att disponera. Med hänsyn till de betänkligheter i vissa hänseenden, som av kommissionen anförts,

funne sig dock kommissionen i nuvarande läge icke böra tillstyrka uppförandet av en tredje tackjärnsugn vid järnverket.

I detta sammanhang har kommissionen även yttrat sig över det av bolagets styrelse uttalade önskemålet, att bolaget på grund av befarat prisfall icke skulle för den tredje tackjärnsugnen belastas med skyldighet att förränta och amortera större belopp än som kunde anses motsvara kostnaderna för anläggningen vid 1938 års prisläge. Kommissionen framhåller, att man förslagsvis kunde tänka sig att den önskade nedskrivningen av anläggningskostnaden skedde till hälften av kosnaden vid nuvarande prisnivå eller cirka 1,6 miljoner kronor. Fortsatte krisläget år 1946, och belastades detta års tillverkning i den nya ugnen med nämnda belopp, erfordrades en extra avskrivning av cirka 53 kronor per ton. Möjlighet till en sådan avskrivning kunde eventuellt beredas på samma sätt som skett i andra liknande fall i nuvarande krisläge, nämligen genom ett produktionsavtal mellan staten och järnverket.

Beträffande därefter spørsmålet om *uppförande vid järnverket av ett thomasverk* erinrar kommissionen till en början, hurusom kommissionen i yttrande den 10 september 1941 funnit, att ur försörjningssynpunkt övervägande skäl talade för bifall till av bolagets styrelse då framlagt förslag rörande bland annat anläggande av ett dylikt verk. Såsom en av förutsättningarna för sitt ståndpunktstagande hade kommissionen framhållit, att omsmältningmaterial skulle även under fredsförhållanden kunna levereras till kommersiella priser i enlighet med vad bolagets direktör uppgivit. Genom beslut vid 1941 års riksdag hade även medel anvisats, avsedda att täcka jämväl kostnaden för ett thomasverk. I sitt utlåtande den 23 februari 1944 — i huvudsak återgivet i propositionen nr 283 till 1944 års riksdag — i anledning av då föreliggande framställning från bolagets styrelse om anvisande av ytterligare medel för thomasverkets uppförande hade emellertid kommissionen på anförda skäl ansett sig icke för det dåvarande böra tillstyrka bifall till samma framställning.

Kommissionen anför härefter, att i den av bolagets styrelse med skrivelse den 10 maj 1944 överlämnade, av bolagets verkställande direktör avfattade redogörelsen för de under dittillsvarande tackjärnstillverkning vid järnverket vunna erfarenheterna även framhållits följande skäl för att tillverkningen borde inriktas på tackjärn av thomaskvalitet:

1. De svenska basiska martinverkens fordringar med avseende på tackjärnets fosforhalt, som angivas till maximum 0,060 procent, kunna under normala tider icke fyllas på grund av allt för hög fosforhalt hos malmen. Därav följer att även tillverkning av tackjärn med maximum 0,030 procent fosfor för den sura martintillverkningen är helt utesluten. Återstår således tillverkning av gjuteritackjärn, för vilket fordringarna med avseende på fosforhalten kunna fyllas. Man skulle emellertid då få konkurrera med billigt utländskt tackjärn, som visserligen är av lägre kvalitet men dock användbart till de enklare fabrikat, där prisbilligheten är av större betydelse än kvaliteten.

2. I järnverkets elektriska tackjärnsugnar uppnås med utgående från den tillgängliga malmbasen högsta produktion och bästa driftsekonomi vid till-

verkning av tackjärn, vars kiselhalt ligger ungefär vid den för thomastackjärn bäst lämpade. För basiskt martintackjärn föreskrives i regel högre kiselhalt, som kan uppnås endast genom tillsättning av kiseljärn i tackjärnet efter dettas tappning från tackjärnsugnen. Härvid uppstår på tackjärnets yta en blåsbildning, som visserligen icke kan anses hava något med kvaliteten att göra men måste betraktas som ett skönhetsfel vid eventuell export. Då samtidigt fosforhalten, såsom under 1. anförts, är för hög för svenskt basiskt martintackjärn, är följaktligen thomastackjärn den för tillverkning bäst passande tackjärnskvaliteten.

3. Till följd av malmernas à-priser ställer sig beskicksningskostnaden gynnssammast för tillverkning av thomastackjärn.

4. Järnverket har förvärvat option på och nedlagt betydande belopp på exploatering av en manganmalmsfyndighet i Stora Uttervik i Östergötland. Ifrågavarande manganmalm har hög fosfor- och svavelhalt och kan därför endast i ringa omfattning komma till användning för tillverkning av annat än thomastackjärn.

5. Från Tyskland föreligger offert på två färdigställda thomaskonvertrar liksom även erbjudande att för övriga delar av thomasverket ställa erforderliga ritningar till förfogande, varför hinder icke föreligger för omedelbart igångsättande av arbetet på thomasverket.

Efter att ha erinrat, att även dr-ingeniör Leif Lyche, Oslo, i ett nyssnämnda skrivelse bifogat utlåtande förordat tillverkningens inriktande på tackjärn av thomaskvalitet, såväl med hänsyn till malmbasen som till vad som bäst lämpade sig för den typ av elektrisk tackjärnsugn, som vid verket finnes installerad, fortsätter kommissionen:

Kommissionen finner åtskilliga av de anförda skälen för tackjärnstillverkningens inriktande uteslutande på thomaskvalitet vara värda beaktande, så till vida som detta ur tekniska och ekonomiska synpunkter kanske är mest önskvärt, om hänsyn endast toges till tackjärnets produktionspris och kvantitet.

Tillverkning av thomastackjärn kan emellertid förekomma endast under förutsättning att det i samma anläggning omedelbart i flytande tillstånd förarbetas till thomasstål, d. v. s. att vid Norrbottens järnverk uppföres ett thomasverk.

I fråga om möjligheterna att med nuvarande malmbas tillverka för basisk martinmetod lämpat tackjärn har kommissionen i samband med sin redogörelse för malmförsörjningen anført, att högst cirka 30 000 och minst cirka 20 000 ton sådant tackjärn bör kunna framställas med hänsyn till de år 1944 till förfogande stående malmkvaliteterna. Resten av tackjärnet måste sålunda tillverkas i gjuterikvalitet, så länge användning för tackjärn av thomaskvalitet ej finnes. Gjuteritackjärnet ställer sig i tillverkning dyrare än de båda andra tackjärnssorterna, vartill även statens priskontrollnämnd tagit hänsyn vid nu gällande reglering av tackjärnsprisen, varför det tills vidare synes vara för järnverket ur ekonomisk synpunkt likgiltigt, vilken kvalitet som tillverkas. Förhållandet kan givetvis bliva ett annat, när prisbildningen blir fri, men kommissionen vill framhålla, att man knappast bör utgå från att gjuteritackjärn genomgående kommer att ligga illa till i prishänseende. Tekniskt sett torde det vara möjligt för Norrbottens järnverk att i kvalitetshänseende tävla med de bättre och högre prissatta sorterna.

Kommissionen anför härefter, att kommissionen för att i den mån så vore möjligt få en uppfattning om utsikterna till avsättning för thomasgöt och

vissa produkter av thomasstål låtit genom rundfråga till samtliga ifrågakommande järnverk (23 stycken) införskaffa uppgifter rörande det eventuella inköpsbehovet. Frågorna i detta sammanhang hade avsett dels thomasstål-göt, dels elektrostålgöt, dels ock i elstålugn på basis av thomasmetsall och tackjärn framställt, för martinugnprocessen avsett omsmältningmaterial, såväl av prima kvalitet för tillverkning av kvalitetsstål som av ordinär kvalitet för tillverkning av handelsjärn. Beträffande prima omsmältningmaterial, som angivits hålla maximum 0,020 procent fosfor och maximum 0,010 procent svavel, hade i rundfrågan nämnts tre alternativ beträffande priset, nämligen 90, 100 och 110 procent av priset för prima träkolstackjärn. I fråga om sekunda omsmältningmaterial med maximum 0,050 procent fosfor och 0,040 procent svavel hade angivits prisalternativen 100, 110 och 120 procent av priset för prima kokstackjärn.

Undersökningen hade givit följande resultat:

	Antal köpare	Ton per år
Thomasstålgöt	3	28 000 a)
Elstålgöt	3	24 000 b)
Omsmältningmaterial, prima, pris 90 %.....	6	13 250 c)
d:o d:o d:o 100 %.....	2	2 500
d:o d:o d:o 110 %.....	2	1 500
d:o ordinärt d:o 100 %.....	4	4 700 d)
d:o d:o d:o 110 %.....	2	600
d:o d:o d:o 120 %.....	2	550

a) Av totalkvantiteten 28 000 ton härröra 20 000 ton från ett mindre järnverksföretag, som först efter avsevärda utbyggnader torde bliva i stånd att förbruka så stor kvantitet köpta göt. Ett verk, som icke uppgivit någon kvantitet, anger sig eventuellt vara köpare, om kvaliteten blir tillfredsställande, vilket dock t. v. ifrågasättes.

b) Ett verk, som icke angivit någon kvantitet, deklarerar eventuellt intresse för höglegerat material.

c) Från ett verk, som anmält en kvantitet av 2 000 ton, göres reservation för att priset bör motsvara tillverkningskostnaden för egen järnsvamp. Ett annat verk, som anmält 2 000 ton, anger en kvantitet av 10 000 ton, om priset fritt verket är 80 % av tackjärnspriset.

d) Ett verk, som icke anmält någon kvantitet, uppgiver sig eventuellt vara köpare, om priset motsvarar priset för prima varvsskrot. Ett annat verk, som icke heller anmält någon kvantitet, anger att köp av materialet ifråga är teoretiskt tänkbart om priset ligger mycket under kokstackjärnspriset.

De inkomna svaren hade givit kommissionen anledning till följande kommentarer:

I fråga om thomasgöt torde det uppgivna köpebehovet avse råvara för plåt- och viss manufaktur-tillverkning. I betraktande av att thomasstål icke i alla hänseenden kan kvalitativt jämföras med martin-stål är det naturligt, att endast vissa järnverk vilja uppträda som köpare av thomasgöt, även om andra än de nu anmälda eventuellt skulle med hänsyn till valsverkskapaciteten kunna utvalsa köpta göt, i händelse av tillräcklig avsättning för färdigprodukterna.

Vad angår omsmältningsmaterial visa de inkomna svaren intresse för prima kvalitet, dock endast under förutsättning att priset ligger under det för prima träkolstackjärn. För de mest fordrande tillverkningarna av kvalitetsstål torde böra räknas med att vederbörande icke äro köpare till främmande råvara. För ordinär kvalitet visas tämligen obetydligt intresse även vid det i rundfrågan angivna lägsta priset (lika med prima kokstackjärn). Såsom av ett par verk angivits föreligger ökat intresse vid lägre pris. Överhuvud taget torde det böra fastslås, att sekunda omsmältningsmaterial visserligen bör vara något mera värt än prima köpskrot eller i varje fall i prishänseende ligga i paritet med bästa skrotkvaliteten men dock har att konkurrera med köpskrot och eventuellt med järnsvamp. Avsättningsmöjligheterna borde under en god järnkonjunktur vara stora, om priset kan hållas lågt, då kvalitetsfordringarna knappast komma att erbjuda något problem. Under en nedgång i järnkonjunkturen torde däremot konkurrens till lönande priser få anses utesluten.

Att grunda rörelsen på ordinärt omsmältningsmaterial torde därför få anses mindre lämpligt, och även att i huvudsak inrikta den på prima omsmältningsmaterial torde vara vanskligt.

Avsättningsmöjligheterna för thomasgöt och elstålgöt kunna under mycket gynnsamma omständigheter kanske förväntas bli tämligen tillfredsställande, om man får döma av resultatet av ovannämnda rundfråga. Dock bör härvid hållas i minnet, att den angivna kvantiteten av 28 000 ton till stor del icke är ett aktuellt behov utan är beroende av den framtida utvecklingen vid ett mindre mellansvenskt järnverk. Vid sämre konjunkturen minskas götbehovet, och man måste då räkna med att verk, som hava egen götproduktion, i första hand hålla denna uppe och inskränka eller inställa götinköpen. Götförbrukande verk utan egen götproduktion äro fåtaliga, för närvarande har man endast att räkna med ett enda, vilket av kvalitetsskäl torde kunna använda thomasstålgöt endast för en del av sitt götbehov.

Under en sämre järnkonjunktur torde likaså avsättningen av ur thomasstål tillverkat omsmältningsmaterial bli svår om icke priserna kunna hållas mycket låga.

Det nu planerade thomasverket är avsett för en kapacitet motsvarande tackjärnsproduktionen i två eltackjärnsugnar. Om tackjärnstillverkningen ökas genom uppförande av förreduktionsanläggningar och/eller en tredje tackjärnsugn samt thomasverket gives en däremot svarande större kapacitet torde, såvitt nu kan förutses, motsvarande kvantitet thomasgöt icke kunna avsättas. Vid bristande avsättning för tillverkningen av thomasgöt aktualiseras frågan om utbyggande av järnverket med valsverk för utvalsning av de egna göten, en konsekvens, som icke bör förbises.

Vad angår själva huvudfrågan, huruvida det fattade beslutet om thomasverkets uppförande snarast bör genomföras eller denna utvidgning av järnverket tills vidare bör anstå, hänvisar kommissionen till sitt förenämnda, den 23 februari 1944 avgivna yttrande. Kommissionen uttalar i anslutning härtill, att kommissionen i vad anginge de försörjningssynpunkter, från vilka kommissionen närmast hade åtgå, icke funne skäl frångå den tidigare intagna ståndpunkten och således ansåge sig icke för närvarande böra tillstyrka, att åtgärder vidtoges för att ställa medel till bolagets förfogande för uppförande av ett thomasverk.

Över industrikommissionens förevarande skrivelse hava kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering den 14 och norrlandskommittén den 20 no-

vember 1944 avgivit infortrade utlåtanden. Vid planeringskommissionens utlåtande äro fogade dels två av järnverkets verkställande direktör avgivna promemorior — varav den ena innefattar vissa kommentarer i anledning av industrikommissionens föreliggande utredning samt den andra behandlar vissa frågor i samband med en utvidgning av järnverket — dels ock en promemoria från arbetsmarknadskommissionen angående arbetsmarknadsförhållandena i Norrbotten.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering framhåller, att den föreliggande frågan om en utbyggnad av järnverket kunde ses ur två synpunkter. Dels gällde det den tredje el tackjärnsugnens betydelse för försörjningen med tackjärn under år 1946, för den händelse importspärren då icke skulle vara hävd, dels ock det långsiktiga problemet om hur verket borde utbyggas för att uppnå bästa räntabilitet. Härtill komme betydelsen av järnhanteringen i Norrbotten för sysselsättning och inkomster i länet.

Med avseende å förstnämnda spörsmål — av planeringskommissionen be-tecknat korttidsproblemet — har kommissionen till en början er-inrat, hurusom kommissionen alltid understrukt vikten av att vårt land stode väl rustat i fråga om råvaror. Mot bakgrunden härav hade kommissionen upptagit diskussioner med industri- och bränslekommissionerna rörande en utökning av produktionen av handelsfärdigt järn och stål. De nu pågå-ende underhandlingarna mellan industrikommissionen och järnindustrin ha-de visat, att kapacitet förefunnes för en utökning av denna produktion med 150 000 ton till drygt 1 miljon ton. Det vore visserligen av flera skäl ovisst, om man kunde nå upp till denna maximisiffra, men man torde dock få räkna med en väsentlig höjning av produktionen över 1944 års nivå. En av de vik-tigaste förutsättningarna för att en dylik produktionssiffra skulle kunna uppnås vore att tillgången på tackjärn säkrades.

Härom anför planeringskommissionen vidare följande:

I en till industrikommissionen den 20 juni 1944 överlämnad P. M. fram-höll planeringskommissionen betydelsen av att alla ansträngningar inrikta-des på en ökning av tackjärnsproduktionen, och planeringskommissionen uppskattade den möjliga produktionsökningen till cirka 100 000 ton. Senare undersökningar visade, att hyttorna hade en överskottskapacitet på cirka 80 000 ton. Industrikommissionen träffade sedermera avtal med hyttorna, vilket avtal dock endast kom att gälla en begränsad produktion av 33 000 ton. Orsaken härtill var den, att som villkor sattes dagens pris på tackjärn, vilket icke täckte merkostnaderna för vissa äldre hyttor. Då det ansågs önsk-värt att komma upp i en bättre lagerställning, har industrikommissionen emellertid vidtagit åtgärder för att få fram ett tillskott av tackjärn och har även meddelats tillstånd att företaga ytterligare inköp. Även om detta till-skott medtages i kalkylerna, torde vid den högre produktionsnivå av handels-färdigt järn, som nu planeras, tackjärnslagren komma att under år 1945 ned-gå till en nivå, som icke säkerställer en produktion under år 1946 av samma storlek som under 1945. Med hänsyn till osäkerheten i fråga om de interna-tionella handelsförbindelserna är det enligt planeringskommissionens upp-fattning önskvärt, att kapaciteten för tackjärnsproduktionen såvitt möjligt ut-ökas.

Det vore mot denna bakgrund, framhåller planeringskommissionen, som man måste undersöka förutsättningarna för en ökad tackjärnsproduktion vid Norrbottens järnverk. Det framginge av föreliggande handlingar, att en ökning av järnverkets kapacitet kunde åstadkommas på två vägar. Industrikommissionen hade i sin skrivelse fäst stor vikt vid de försök, som nu påginge att genom förreduktion öka elugnarnas kapacitet, och hade angivit, att produktionen genom förreduktionsanläggningen i bästa fall skulle kunna gå upp till 50 procent av en ugnns kapacitet, d. v. s. 15 000 ton. Såsom framginge av järnverkets verkställande direktörs kommentarer till industrikommissionens utlåtande ansåge denne, att industrikommissionen varit för optimistisk i sina beräkningar. Själv vågade han icke förutsätta en större produktionsökning än med 20 à 25 procent, vilket skulle innebära ett tillskott av tackjärn med 6 000—7 500 ton. Även om tillskottet skulle uppgå till 15 000 ton, ansåge planeringskommissionen, att man därjämte borde undersöka möjligheten av att genom uppförande av en tredje elugn ytterligare stärka landets position i fråga om råvaruförsörjningen. Med en tredje ugn skulle man få ett ytterligare tillskott på 30 000 ton. Med tre ugnar och den redan beslutade förreduktionsanläggningen skulle man sålunda kunna räkna med en produktion av upp till 105 000 ton. Denna kalkyl hade emellertid gjorts under förutsättning att förreduktionen gäve det maximala resultat industrikommissionen räknat med och att den maximala produktionskapaciteten kunde fullt utnyttjas. Med hänsyn till de driftsavbrott, som av olika tekniska anledningar temporärt kunde uppstå, måste detta betraktas som en maximisiffra. Planeringskommissionen ville i detta sammanhang påpeka, att en utvidgning av förreduktionsanläggningen i paritet med ugnskapaciteten kunde bli aktuell på grund av de erfarenheter man komme att göra av försöksanläggningen, men att en sådan utbyggnad icke torde kunna genomföras i så god tid, att den påverkade kalkylerna för år 1946.

Kommissionen, som härefter övergått till att undersöka förutsättningarna för uppförandet av en tredje ugn, har i fråga härom anfört:

Vad tillgången på malm och elkraft beträffar torde, enligt vad som framgår såväl av bolagets utredning som industrikommissionens utlåtande, inga svårigheter föreligga. Dock torde härtill få anmärkas, att, i den händelse försörjningssituationen skulle kräva en överflyttning av produktionen från gju-teritackjärn till basiskt martintackjärn utöver nu producerade cirka 20 000 ton, detta tekniskt sett är möjligt men att det kommer att medföra en mycket stor kostnadsökning, enär bolaget, vars anläggningar icke äro planerade för utnyttjande av fosforfattiga malmer, då måste köpa dessa i öppna marknaden, eventuellt från mellansvenska gruvor. Däremot är situationen i fråga om det fossila bränslet väsentligt mera svårbedömbart. Vid användning av enbart grov koks räknar man med en åtgång av cirka 400 kg per ton tackjärn. Men då för närvarande en tredjedel måste ersättas med koksstybb, blir åtgången (inkl. stybb) cirka 450 kg. Enligt uppgift från verket har man igångsatt försök med en inblandning av 25 procent träkol, och på grund av erfarenheter från annat håll anser man det icke vara otänkbart, att man utan större olägenheter skulle kunna gå upp till en inblandning av 50 procent träkol. I den mån koks ersättes med träkol, nedgår emellertid tillverkningskapaciteten. Rörande tillgången på träkol vill kommissionen framhålla, att

denna fråga måste ses i sitt stora sammanhang och att vissa svårigheter att täcka landets behov av träkol kunna uppstå under år 1946. Kommissionen vill understryka den synnerliga angelägenheten av att effektiva åtgärder vidtagas i syfte att stimulera bränsleanskaffningen. Sett ur Luleå-verkets egen synpunkt befinner sig verket i den gynnsamma omständigheten, att det har nära tillgång till produktionsplatserna och därför icke behöver räkna med längre frakter.

Ett förhållande av stor betydelse i detta sammanhang är, att koksåtgången i Luleåverkets elugnar är väsentligt lägre än i blästermasugnar. Vid användning av enbart grov koks beräknas åtgången i de senare ugnarna vara cirka 1,75—2,25 gånger så stor. Då elektriska masugnar dessutom ha större möjligheter än blästermasugnar att använda koksstybb, ökas denna differens ytterligare. I en nödsituation kan detta vara av betydelse för det bästa utnyttjandet av våra starkt begränsade kokstillgångar. De extra krav på dessa tillgångar, som en ny elugn skulle medföra, under förutsättning av 50 procent inblandning med träkol samt samma proportion koksstybb som för närvarande, äro dessutom obetydliga i förhållande till hela den kokskvantitet, som är avsedd att tilldelas samtliga masugnar.

Kommissionen anför härefter, under erinran att kostnaderna för uppförandet av en ny ugn beräknades uppgå till cirka 3,5 miljoner kronor, att då tillkomsten av en tredje ugn medförde 50 procents ökning av kapaciteten, borde en väsentlig förbättring av verkets räntabilitet ernås genom denna investering. Med hänsyn härtill ansåge sig kommissionen icke kunna tillstyrka bolagets begäran, att på grund av ett befarat prisfall bolaget för den tredje tackjärnsugnen icke skulle belastas med skyldighet att förränta och amortera större belopp än som kunde anses motsvara kostnaderna för anläggningen i 1938 års priser. Ovissheten i fråga om prisutvecklingen gjorde, att man enligt kommissionens uppfattning icke hade anledning att nu taga ställning till frågan om storleken av det kapital, som bolaget skulle vara skyldigt att förränta och amortera. För det första kunde icke vid räntabilitetsbedömningen den nya ugnen behandlas särskilt, utan verket måste betraktas som en enhet. För det andra berodde avskrivningsbehovet på, hur länge avspärrningen och nuvarande höga tackjärnspriser, vilka medgäve en hög avskrivning, komme att bestå. Det funnes ingen orsak varför just 1938 års anläggningskostnader skulle vara avgörande för denna fråga. Beslut om, att en avskrivning på anläggningskapitalet skulle göras, borde icke företagas förrän prisläget klarnat och man även kunde överblicka de förändringar i tillverkningskostnaderna som verkets utbyggnad kunde komma att medföra. Då uppförandet av en tredje ugn icke vore att anse som enbart en krisåtgärd, ansåge kommissionen ej heller, att skäl föreläge för den av industrikommissionen, i analogi med under kriget avslutade produktionsavtal, framförda möjligheten att verkställa avskrivningen av halva den faktiska anläggningskostnaden under första året.

Planeringskommissionen har förklarat sig, med hänsyn till vad kommissionen sålunda anfört, tillstyrka bolagets hemställan om anslag för utbyggnad av ytterligare en eltackjärnsugn, vilken enligt uppgift av bolagets verkställande direktör skulle kunna bli färdig inom 8 à 10 månader, försåvitt bolaget erhöle förtursrätt i fråga om vissa leveranser. Med hänsyn till ange-

lägenheten ur försörjningssynpunkt av att ugnen komme till stånd snarast möjligt ville kommissionen uttala önskvärdheten av att, i den händelse anslag beviljades till uppförandet av en tredje ugn, nödigt bistånd lämnades bolaget i detta hänseende.

Kommissionen anför härefter, att frågan om uppförandet av den tredje elugnen också måste ses i ett mera långsiktigt perspektiv. Därvid kunde man dock, framhåller kommissionen, icke behandla elugnen separat utan måste insätta den i det program, som ursprungligen framlagts av bolagets styrelse och som godtagits av statsmakterna. Av handlingarna framginge, att Norrbottens järnverk med hänsyn till malmens kvalitet och anläggningens karaktär vore mest lämpat för en förädling av den fosforrika malmen till thomastackjärn. Det föreliggande utbyggnadsprogrammet byggde helt på detta förhållande. Härom anför kommissionen bland annat följande:

Med nuvarande sammansättning av malmen enligt malmavtalet kan verket komma upp i en produktion av 20 000—25 000 ton basiskt martintackjärn. Återstoden av tackjärnsproduktionen måste, så länge ett thomasverk saknas eller bolaget icke övergår till att köpa malm i öppna marknaden, helt inrikas på gjuteritackjärn.

Det av verket framställda gjuteritackjärnet är av hög kvalitet, men det konkurrerar med ett billigt importerat gjuteritackjärn, som är användbart för många ändamål, där priset tillmättes större betydelse än kvaliteten. Särskilt uppges konkurrensen i södra Sverige på grund av de relativt höga fraktkostnaderna vara hård. Planeringskommissionen anser det dock berättigat att antaga, att med den sänkning av produktionskostnaderna, som förreduktionsanläggningen och den tredje elugnen skulle medföra, verket med sin moderna utrustning skulle kunna åstadkomma ett tackjärn, som kunde finna avsättning på den inhemska marknaden även i konkurrens med det importerade gjuteritackjärnet. Så länge thomasverket ej kommit till stånd kan man dock icke utnyttja de fördelar bolaget har genom tillgången på billig fosforrik malm, varpå anläggningen ursprungligen planerats.

När industrikommissionen i sin skrivelse den 23 februari 1944 och i nu föreliggande skrivelse avstyrkt byggandet av thomasverket vid nuvarande tidpunkt, har den därigenom icke tagit ställning till frågan på längre sikt. I nu föreliggande skrivelse har industrikommissionen emellertid redovisat en undersökning av avsättningsmöjligheterna för thomasgöt, ur vilken den drar den slutsatsen, att dessa skulle kunna 'under mycket gynnsamma omständigheter kanske förväntas bliva tämligen tillfredsställande'. Detta omdöme baserar sig på en kapacitet för thomasverket enligt den år 1941 godkända planen, d. v. s. motsvarande 60 000 ton tackjärn. Den utökning av produktionen, som skulle åstadkommas genom en kapacitet för thomasverket motsvarande tre elugnar, anser man icke kunna få avsättning på marknaden. Planeringskommissionen vill i detta sammanhang påpeka, att det planerade thomasverket enligt uppgift från bolagets verkställande direktör har en kapacitet motsvarande minst 90 000 ton tackjärn och att någon investering utöver begärda 4,5 miljoner kronor icke är nödvändig för utnyttjande av de tre ugnarnas produktionsförmåga.

Då industrikommissionen sålunda gjort vissa reflexioner rörande det mera långsiktiga problemet, vill planeringskommissionen icke underlåta att påpeka, att industrikommissionen i sin diskussion av avsättningsmöjligheterna, såväl vad beträffar gjuteritackjärn som thomastackjärn och omsmältningmaterial, i alltför stor utsträckning synes utgå från avsättningsmöjligheterna

under depressionsperioder. Men i den sysselsättningspolitik, som planeringskommissionen i sina utlåtanden och betänkanden förordad, ingår som en huvudbeståndsdel att det allmänna skall vidtaga åtgärder, vilka upprätthålla privat och offentlig investering samt stabilisera bostadsproduktionen på en hög och jämn nivå. Följas dessa riktlinjer och den tillämpade politiken vinner framgång, torde man kunna räkna med en avsättning av järn och stål under lågkonjunkturen, som, om den icke fullt uppgår till högkonjunkturförbrukningen, dock icke torde komma att ligga så mycket under densamma som man av erfarenheter från tidigare depressionsperioder skulle kunna förvänta. Vidare torde det knappast vara brukligt, att man dimensionerar en industris kapacitet för en lågkonjunkturs ogynnsamma avsättningsförhållanden, lika litet som man gör upp sina kalkyler på basis av högkonjunkturs priser och avsättning. Därtill kommer att den ekonomiska politiken bör inriktas på en fortsatt stegring av nationalinkomsten och därmed även på investeringsverksamheten, vilket innebär en stigande trend för efterfrågan på järn och stål.

Hänsyn måste också tagas till att vid en fortsatt utvidgning av det inhemska järnbehovet den frågan måste uppstå, huruvida vid utbyggandet av de mellansvenska järnverken det verkligen är mera lönande att öka göt-kapaciteten för förädling av inköpt tackjärn än att köpa göt. Vidare måste samma frågeställning bli aktuell, så snart ett järnverk står inför nödvändigheten att avgöra, huruvida den gamla anläggningen för götproduktionen skall ersättas med en ny och modernare eller nedläggas.

Det får vidare icke från början anses uteslutet, att järnverket, åtminstone under rekonstruktionsperioden i Europa, kan uppträda som leverantör på exportmarknaderna. Enligt uppgift skulle nämligen thomasverket, om beslut i denna fråga icke fördröjes, kunna stå färdigt under senare delen av år 1946. Redan i sin skrivelse av den 15 augusti 1941 med förslag till bl. a. thomasverket förutsatte bolagets styrelse, att tillverkningen vid det blivande järnverket i första hand borde tillgodose landets egna behov men att den därjämte borde vara av sådan beskaffenhet, att den i den mån så befunnas möjligt och lämpligt även kunde exporteras.

På grund av det anförda anser planeringskommissionen sig kunna se mera optimistiskt på den framtida utvecklingen, i vad den avser järnverkets avsättning, än vad industrikommissionen gjort, och förklarar sig bestyrkas däri av bolagets verkställande direktörs uttalanden rörande den förväntade avsättningen.

Planeringskommissionen erinrar vidare, att statsmakterna redan tagit ställning till uppförandet av thomasverket och att frågan sålunda endast gällde tidpunkten för byggets igångsättande. Vad industrikommissionens huvudmotiv för avstyrkandet, nämligen kostnadsfrågan, beträffade, så vore det sannolikt, att ett uppskjutande av anläggningen på några år skulle komma att medföra lägre byggnadskostnader än nu beräknade 4,5 miljoner kronor. Men enbart en av bolaget uppgiven produktionskostnadsänkning på en halv miljon kronor per år, som bleve en följd av att man kunde använda billig fosforrik malm, talade för att det ur räntabilitetssynpunkt ändock skulle vara fördelaktigt för bolaget, om anläggningen komme till stånd snarast möjligt. Därtill komme, att thomasmetoden gäve vissa värdefulla biprodukter, främst thomasfosfat. Vidare kunde den redan uppförda elstålugnen utnyttjas, så

som varit avsett från början, först då thomasverket kommit till stånd. Samma förhållande gällde det färdigställda sinterverket. Elstålslugnen kunde i nuvarande situation visserligen användas för olika tillverkningar, men dessa ställde sig mycket dyra. Först när thomasverket tillkommit, finge detta elstålverk sin fulla slagkraft genom tillämpning av det s. k. duplexförfarandet, innebärande raffinering av thosametal till elektrostål. Denna process uppgåves vara den mest ekonomiska och smidiga tillverkningsprocess som funnes för tillverkning av handelsjärn och enklare stålkvaliteter. Detta talade ytterligare för att ur räntabilitetssynpunkt det ursprungliga programmet snarast borde fullföljas.

Den föreliggande frågan, framhåller kommissionen, måste också ses ur synpunkten av arbetsmarknadsförhållandena i Norrbotten. Enligt upplysningar, som kommissionen inhämtat från arbetsmarknadscommissionen och som framginge av denna kommissions promemoria, måste man före kriget även under högkonjunktur räkna med en permanent arbetslöshet, som icke kunde absorberas i skogsbruket. Storleksordningen för arbetskraftsöverskottet framginge av att under år 1937 antalet hjälpsökande arbetslösa under sommaren uppgick till 7—800 och under vintermånaderna till 2 000 och något däröver. På grund av den på längre sikt inträdande stagnationen inom skogsbruket kunde man befara, att liknande förhållanden skulle uppstå även i framtiden. Detta tydde på, att en differentiering av länets näringsliv, som medförde en ökning av sysselsättningsmöjligheterna, vore önskvärd. På lång sikt kunde den ifrågasatta utbyggnaden av järnverket i Luleå därför tillstyrkas som ett första steg i denna riktning.

På grund av vad planeringscommissionen sålunda anfört har kommissionen tillstyrkt, att anslag beviljas bolaget för uppförande av ett thomasverk enligt den ursprungliga planen.

I detta sammanhang erinrar kommissionen slutligen om industrikommisionens uttalande att, i den händelse järnverkets produktion av thomasgöt icke skulle finna full avsättning, frågan om utbyggandet av järnverket med ett valsverk för utvalsning av de egna göten bleve aktuell. Planeringscommissionen säger sig icke vara övertygad om, att detta bleve en oundgänglig konsekvens av thomasverkets uppförande, men framför därutöver som sin mening, att om utvecklingen skulle visa, att behov och förutsättningar för byggandet av ett valsverk förelåge, denna konsekvens icke kunde betraktas som olycklig. Härom anför kommissionen vidare följande:

Som redan antytts äro även under normala tider och vid goda konjunkturens utsikterna att vinna arbete och försörjning relativt oförmånliga för Norrbottens befolkning. Trots en nästan oavbrutet pågående och rätt avsevärd utflyttning till rikets södra delar tenderar arbetslösheten, särskilt under vinterhalvåret, att i detta län hålla sig hög. Huvudorsakerna härtill äro den sedan länge rådande och alltjämt bestående relativt höga fruktsamheten i länet samt skogsbrukets och trävaruindustriens stagnation, sedan urskogsbeståndet nu uthuggits.

Länet är därför i trängande behov av ny företagsamhet. Då staten i Norrbottens län mer än i någon annan del av riket behärskar naturtillgångarna,

synes det vara en förpliktelse för staten att icke tveka att göra sådana botteninvesteringar för naturtillgångarnas utnyttjande, som kunna väntas vara i rimlig grad räntabla och vilka dels i sig själva innebära tillkomsten av ny industriell verksamhet och ökade sysselsättningsmöjligheter för befolkningen i Norrbottens län, dels och därstädes kunna bilda den ekonomiska basen för vidgat enskilt företagande. Med hänsyn till de mycket stora belopp, som under årens lopp uttagits från skogsbruk och malmbrytning i länet, bör staten finna det desto naturligare att nu i stället göra vissa investeringar för att öka sysselsättningsmöjligheterna för länets befolkning.

Kommissionen vill i detta sammanhang även erinra om detta läns belägenhet såsom gränslän och utpost längst upp i norr för den svenska ekonomien och kulturen. De stora och för landets hela ekonomi mycket betydelsefulla malmfälten i länet ge denna synpunkt en ökad vikt. Dessa fakta böra enligt kommissionens mening göra statsmakterna intresserade ej blott för det militära försvaret av denna viktiga landsända utan även för dess ekonomiska, befolkningspolitiska och kulturella förkovran och försvar åt riket.

Skall i Norrbottens län en bredare ekonomisk bas för befolkningens försörjning skapas, måste detta i första hand ske genom tillvaratagande av möjligheterna att bygga upp en förädlingsindustri på järnmalmstillgångarna i länet. Tillgången på billig elektrisk kraft från vattenfallen och möjligheten att hämta hem kol i returfrakt med malmångarna utgör vid sidan av närheten till malmen väsentliga fördelar, som tala för att en järnindustri förlägges till Norrbotten. Kommissionen förbiser icke, att det hårda klimatet och andra härmed sammanhängande förhållanden innebära vissa olägenheter, men förmenar, att dessa knappast väga tyngre än vad ovan anförts till förmån för en dylik förädlingsindustri. Som ofta påpekats, är det först genom tillkomsten av ett valsverk i direkt anslutning till de nu uppförda eller framdeles tillkommande anläggningarna för tackjärns- och göttillverkning, som järnverket kan få en mera betydande inverkan på sysselsättningsmöjligheterna i Norrbottens län,

I anslutning härtill framhåller kommissionen önskvärldheten av, att frågan om den vidare utbyggnaden av järnverket med valsverk för utvalsning av de egna göten närmast till byggnads- och annat grövre handelsjärn samt i samband därmed frågan om järnverkets utbyggnad även på bredden genom tillfogandet av ytterligare hyttugnar upptagas till utredning. Enligt kommissionens mening borde en ledande princip därvid vara, att järnverket, med de förutsättningar som antytts, även på längre sikt skulle på samma villkor som övriga järnverk i landet vara i stånd att utan statlig subvention uppträda på såväl hemma- som exportmarknad. En sådan utredning, vari även järnverkets ställning och förhållande till den mellansvenska järnindustrien borde upptagas till förutsättningslös undersökning, hörde enligt kommissionens mening till de angelägna planeringsuppgifterna för efterkrigstidens mötande, och kommissionen finge föreslå, att utredningen skyndsamt upptoges antingen inom norrlandskommittén eller i särskild ordning. Kommissionen ville emellertid med styrka framhålla, att de nu närmast föreslagna utbyggnaderna av järnverket med en tredje tackjärnsugn och ett thomasverk icke borde uppskjutas i avvaktan på en sådan utrednings resultat utan snarast sättas i verket.

Mot kommissionens tillstyrkan om utbyggnad av järnverket med ett thomasverk har reservation anförts av kommissionsledamöterna herrar *Lied-*

berg, Nordenson, Söderlund, Wehtje och Åselius. Reservanterna hava därvid anfört följande:

Det föreslagna thomasverket kan icke betraktas som ett led i vår järnförsörjning under nuvarande exceptionella förhållanden eller omställningstiden efter kriget. Då emellertid kommissionens majoritet tillstyrkt byggandet av ett thomasverk, ha vi ansett oss böra deklarerat vårt ställningstagande och ange skälen därför.

Kommissionens beslut att nu tillstyrka byggandet av ett thomasverk kunna vi icke biträda. Till den synpunkten, att thomasverket i motsats till tackjärnsugnen ej kan bidra till en ökning av landets järnförsörjning, kommer det förhållandet, att en granskning av avsättningsmöjligheterna likaledes ger ett negativt resultat. De slutprodukter, som vid järnverket efter tillkomsten av thomasverket skulle tillverkas, s. k. thomasgöt och elektrogöt, ha — i motsats till tackjärnet — en alltför begränsad marknad för att man skulle kunna räkna med möjligheten att placera den relativt stora produktionen. Under normala förhållanden går här i landet 250 000—300 000 ton tackjärn årligen i handeln, under det att den årliga omsättningen av mjuka göt av sådan kvalitet, som skulle komma att tillverkas vid järnverket, utgör endast cirka 20 000 ton. Skulle Norrbottens järnverk försälja hela sin produktion på den svenska marknaden, innebär detta, att även sådana järnverk, som själva äro göttillverkare och ha tillräcklig götkapacitet för sina egna färdigverk, skulle köpa göt från Norrbottens järnverk. Innan järnverken äro villiga därtill, måste priset på sådana göt bliva så lågt att det, fritt det förbrukande järnverket, motsvarar allenast de rörliga kostnaderna för dess egen götframställning. Det torde nämligen vara självklart, att en göttillverkare icke slår igen sina egna ugnar och permitterar därav berörda arbetare för att köpa göt från ett främmande verk — såvida icke en dylik åtgärd kan motiveras av starka ekonomiska skäl. Man har därför grundad anledning förutse, att priserna på götprodukter från Norrbottens järnverk skulle bliva hårt pressade och att mycket stora svårigheter skulle uppstå för järnverket att avsätta sin götproduktion.

Under dessa förhållanden torde ledningen för Norrbottens järnverk framdeles komma att begära anslag till utbyggnad av verket till ett fullständigt järnverk. En sådan utbyggnad skulle komma att kräva ett mångdubbelt större anläggningskapital än thomasverket. Därtill kommer, att järnverket av ovan angivna orsaker skulle bliva nödsakat att under mellantiden låta thomasverket stå stilla och i stället koncentrera sin produktion på tackjärnsframställning. Det är anmärkningsvärt, att järnverkets ledning icke redan i samband med sin framställning om uppförandet av ett thomasverk ombesörjt en utredning om kostnaderna för byggandet av valsverk, så att man blir i stånd att överblicka de ekonomiska konsekvenser, som kunna uppstå av ett beslut om byggandet av thomasverket. En förutsättningslös och fullständig dylik utredning bör verkställas, innan det enligt vår mening är möjligt att på sakliga grunder taga ställning till frågan om byggandet av ett thomasverk. Utredningen bör utgå från den förutsättningen, att järnverket med avseende å råvaror, bränsle, transporter etc. ej erhåller någon preferens framför den övriga järnhanteringen genom beviljandet av statliga subventioner. Det bör konkurrera på samma villkor som övriga järnverk både på hemmamarknaden och på export.

Norrlandskommittén framhåller till en början, bland annat, att behovet av ett mera differentierat näringsliv i Norrland av statsmakterna tidigare understrukits vid upprepade tillfällen. Bristen på differentiering av näringslivet

vore särskilt påfallande i Norrbottens län. Bortsett från gruvindustrien samt några skogsindustriella företag och kraftverk funnes där icke något industri-företag av större omfattning. Även småföretagarverksamheten vore föga utvecklade därstädes. Berörda förhållande vore ur olika synpunkter ägnat att ingiva bekymmer. Svårigheter mötte att under normala tider bereda tillräckliga arbetstillfällen åt befolkningen i länet, så mycket mer som detta uppvisade det största födelseöverskottet i landet räknat i promille av folkmängden. Man torde böra utgå från att, därest befolkningsöverskottet skulle kunna beredas utkomst inom Norrbottens län, en väsentlig utökning av industrien därstädes vore erforderlig.

Kommittén funne det naturligt och önskvärt, att den utvidgning av den industriella verksamheten i Norrbottens län, som genom statens medverkan kunde komma till stånd, skedde på sådant sätt att icke industrien i landet i övrigt därigenom lede obehörigt intrång. Detta önskemål tillgodosåges genom främjandet av en ökad industriell produktion av sådana varor, som landet eljest måste importera. Hit hörde bland annat tackjärn av vissa slag samt valsverksprodukter. Kommittén vore fullt medveten om importens betydelse för vårt land i olika hänseenden och icke minst ur synpunkten att importen vore en förutsättning för vår export, varav ju Norrland vore i så hög grad beroende. Ehuru det vore uppenbart, att sistnämnda synpunkt borde tillmätas stor vikt vid utformandet av landets handelspolitik i stort, borde den likväl icke få vara avgörande vid bedömandet av näringslivets utbyggnad i särskilda områden av vårt land. Det syntes vidare önskvärt, att statens medverkan för åstadkommande av industriell verksamhet om möjligt inriktade sig på företag, som vore bärkraftiga utan fortlöpande statligt stöd. Ihågkommas borde likväl, att en betydande del av storindustrien i södra och mellersta Sverige tillkommit med kraftigt bistånd från statens sida. Många för vårt land viktiga industrier åtnjöte även alltjämt statens stöd i form av tullskydd eller liknande anordningar. I detta sammanhang syntes man ej heller böra bortse från, att staten såsom ägare av stora delar av Norrlands naturtillgångar kunde anses ha förpliktelse att ej undandraga sig ett visst risktagande, i den mån det betingades av en exploatering och förädling av dessa naturtillgångar. Man torde kunna utgå från att, om motsvarande tillgångar låge i enskild ägo, på dem skulle i icke ringa omfattning baseras en utvecklad förädlingsverksamhet.

Här anförda synpunkter syntes, framhåller kommittén, allmänt sett utgöra skäl för statliga åtgärder i Norrbottens län av det slag, varpå en utbyggnad av Norrbottens järnverk skulle utgöra ett exempel. Genom en sådan åtgärd skulle icke blott beredas sysselsättning för en i viss mån utökad arbetarstam vid järnverket utan av allt att döma ökade förutsättningar även skapas för en utveckling av hemmamarknadsindustrierna i länet, särskilt i den mån järnverket framdeles också komme att kompletteras med anläggningar för vidare förädling. Därest överhuvud taget en utveckling av den på hemmamarknaden inriktade industrien i Norrbotten skulle eftersträvas, låge det närmast till hands att tänka på en utökad järnindustri, som borde kun-

na räkna med förmånliga villkor för anskaffningen av råvara och kraft lik-
som även med relativt billigt bränsle.

Efter dessa allmänna överväganden framför kommittén även vissa sär-
skilda synpunkter på de nu föreliggande förslagen samt uttalar härutinnan
till en början följande:

Beträffande förslaget om byggandet av en tredje ugn vill kommittén sär-
skilt understryka den betydelse förslagets genomförande kommer att få för
rikets tackjärnsförsörjning. Den svenska importen av tackjärn utgjorde en-
ligt industrikommissionens uppgift i genomsnitt 93 600 ton under tioårs-
perioden 1929—1938 och 122 500 ton under femårsperioden 1934—1938.
Knappheten på billigt inhemskt tackjärn har ock under innevarande kris
medfört kännbara olägenheter. I nuvarande läge synes därför varje tillskott
av billigt tackjärn synnerligen välkommet. Detta gäller även om tillskottet
kommer först under 1946, enär vissheten om ett dylikt tillskott möjliggör
en förtäring av nuvarande tackjärnslager i större utsträckning än eljest skulle
ha varit fallet.

Mot förslaget, att järnverket skulle utbyggas med en ytterligare ugn, kan
visserligen anföras, att verket härigenom skulle kunna komma upp i en
högre årsproduktion än importen under ovannämnda tioårsperiod. Med hän-
syn till den ökning av verksamheten, som emellertid efter krigets slut är att
emotse inom bland annat byggnadsindustrien och varvsindustrien, synes man
rimligen icke böra som utgångspunkt för en bedömning i denna sak taga
de för 1929—1938 gällande siffrorna. Även om man sålunda ej bör räkna med
att byggandet av en tredje tackjärnsugn vid Norrbottens järnverk skall leda
till någon överproduktion, kunna givetvis förhållandena bliva sådana, att
tidvis avsättningssvårigheter uppkomma för svenskt tackjärn. I en sådan
situation föreligger naturligtvis den möjligheten att produktionen vid verket
inskränkes. Detta är ett förfarande, som allmänt användes av de privatägda
verken. För övrigt torde järnverkets möjligheter att anpassa sin drift efter
avsättningsförhållandena komma att ökas i och med att utbyggnad sker med
ett thomasverk.

Beträffande frågan om järnverkets utbyggande med ett thomasverk an-
för kommittén vidare följande:

Enligt gällande avtal mellan staten och Luossavaara-Kiirunavaara aktie-
bolag åligger det detta bolag att på vissa för staten förmånliga villkor leverera
malm i bestämda mängder av bestämda kvaliteter. Statens rätt härutinnan
är numera överlåten till Norrbottens järnverk. Så som järnverket utan tho-
masverk måste drivas, blir det mycket beroende av tillgången till malm av
fosforfattig kvalitet. Den mängd fosforfattig malm, som enligt avtalet skall
levereras, täcker icke verkets behov, utan sådan malm måste i stor utsträck-
ning inköpas till den öppna marknadens pris, d. v. s. avsevärt högre än det
genom avtalet reglerade. Tillkomsten av thomasverket skulle däremot inne-
bära, att verket skulle kunna arbeta med enbart fosforrik malm. Man kan
utgå från att verket i stället för att uttaga den avtalsenligt reglerade mäng-
den av fosforfattig malm skulle kunna erhålla malm med större fosforhalt.

På den i Norrbottens malmfält brutna, fosforfattiga malmen kan anses
råda en viss knapphet. Denna malm är en mycket eftertraktad och i allmän-
het välbetald exportvara. I den mån järnverket erhåller fosforfattig malm
— såsom nu är fallet — till ett pris motsvarande malmbolagets självkostna-
der, innebär detta tydligen en subventionering av järnverket. Vid nu gällan-
de prisläge anses denna subventionering kunna uppskattas till inemot en

miljon kronor årligen. Under det att tillgången på fosforfattig malm är relativt begränsad, kunna malmtillgångarna i övrigt praktiskt taget anses obegränsade. En försäljning av fosforrik malm till självkostnadspris torde därför ej innebära någon uppoffring för malmbolaget, och tillkomsten av thomasverket skulle följaktligen medföra, att malmbolagets inkomst av malmbrytningen skulle stiga, varvid en mycket betydande del av inkomstökningen skulle komma staten till godo.

Utän att kunna närmare ingå på den betydelse, som järnverkets komplettering med ett thomasverk skulle få för företagets ekonomi, vill kommittén inskränka sig till en erinran om att en sådan utbyggnad synes resultera i att, enligt vad som upplysts av järnverkets ledning, en avsevärd besparing skulle ernås vid tackjärnsframställningen genom den ändrade malmbasen, den minskade åtgången av kalksten samt den likaledes reducerade kraft- och kolelektrodförbrukningen. Vidare skulle såsom biprodukt erhållas s. k. thomasslagg, i pulveriserad form benämnd thomasfosfat. Detta utgör ett värdefullt gödselmedel. Det har vid försök och i praktik visat sig att thomasfosfat är väl lämpat som gödselmedel till flertalet grödor, som odlas i Norrland. Då därjämte de norrländska jordbruksjordarna äro i stort behov av fosforsyregödsling för höjande av skördarnas såväl kvantitet som kvalitet, måste rikligare användning av fosforsyregödselmedel ingå som ett viktigt led i rationaliseringen av det norrländska jordbruket. Thomasfosfatet får därför en lämplig användning inom detta jordbruk.

Av det anförda, framhåller kommittén, torde framgå att anläggandet vid järnverket av en tredje ugn och ett thomasverk hade mycket starka skäl för sig. Ehuru kommittén icke haft möjlighet att ingå på ett bedömande ur vidare synpunkter av räntabiliteten för järnverket — därom hade i viss mån delade meningar gjort sig gällande — syntes det emellertid kommittén som om det skulle vara svårt att bestrida, att den åsyftade utbyggnaden skulle få förmånliga verkningar på järnverkets räntabilitet. Visserligen vore det vanskligt att bedöma, på vad sätt förhållandena i framtiden komme att inverka på avsättningsmöjligheterna, pridförhållandena och förutsättningarna i övrigt för ifrågavarande industri. Men enligt kommitténs mening torde man knappast med skäl kunna göra gällande, att en utbyggnad av järnverket i enlighet med vad som föreslagits skulle innebära större risker än som en företagare ofta måste vara beredd att taga. Som ett argument mot järnverkets utvidgning med ett thomasverk hade anförts, att en sådan utbyggnad med hänsyn till framtida avsättningssvårigheter för thomasgöt skulle i framtiden draga med sig fortsatt utbyggnad med ett valsverk. Kommittén kunde ej för närvarande bedöma, i vad mån detta antagande vore riktigt, men ansåge en sådan konsekvens av anläggandet av ett thomasverk ej utgöra ett för kommittén bärande argument mot detsamma, under förutsättning att en dylik utbyggnad vid verkställd utredning skulle befinnas lämplig. Visserligen skulle tillskapandet av ett valsverk innebära, att staten finge investera ytterligare betydande belopp. Enligt vad kommittén tidigare anförts måste emellertid staten, så länge den framträdde som den störste innehavaren av naturtillgångar i Norrland med därav härflytande stora inkomster, vara beredd att inom denna landsända i betydligt större omfattning än hittills skett åtaga sig företagarriskerna för industriens utvidgning.

Kommittén anför slutligen följande:

Med hänsyn till försörjningsläget för järn och stål, sådant detta kan befaras komma att gestalta sig under de närmaste åren, torde arbetet med iordningställande av den ifrågasatta tredje tackjärnsugnen böra påbörjas snarast möjligt. Försörjningsskäl synas däremot ej med samma styrka tala för att thomasverkets byggande omedelbart igångsättes. Att så sker är däremot önskvärt med hänsyn till angelägenheten av att järnverket skall stå berett att med utbyggd prestationsförmåga uppträda på marknaden efter krigets slut, då behov av järn gör sig gällande för återuppbyggnadsåtgärder, samtidigt som de utländska industrierna insätta all kraft på att genom utbyggnad och modernisering tillförsäkra sig största möjliga konkurrenskraft.

Vid bestämmandet av tidpunkten för igångsättande av den föreslagna utbyggnaden av järnverket bör vidare läget å arbetsmarknaden i Norrbotten tillmätas stor vikt. För ifrågavarande anläggningsarbeten beräknas, enligt uppgift av järnverkets ledning, 250 å 300 arbetare tagas i anspråk. Kommittén är ej i stånd att bedöma, huru sysselsättningsmöjligheterna i Norrbotten komma att gestalta sig under de närmaste åren. Kommittén anser det emellertid även ur sistnämnda synpunkt med hänsyn till det labila läget å arbetsmarknaden i övre Norrland önskvärt, att medel utan dröjsmål ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för utförande av den ifrågasatta utbyggnaden i dess helhet.

Kommitténs utlåtande utmynnar i en hemställan, att Kungl. Maj:t ville hos innevarande års riksdag äska ett anslag av 8 miljoner kronor för utbyggnad av Norrbottens järnverk med en tredje tackjärnsugn och ett thomasverk i enlighet med vad järnverkets styrelse föreslagit.

Nyss refererade och i utdrag återgivna yttranden giva en så god belysning av det föreliggande spörsmålet, att endast en kort överblick över de huvudsakliga synpunkterna torde ytterligare erfordras. Att nu utbygga Norrbottens järnverk med en tredje elektrisk tackjärnsugn och ett thomasverk överensstämmer med vad riksdagen åren 1939 och 1941 härutinnan redan beslutat. Departements-
chefen.

Vad den ifrågasatta *tackjärnsugnen* beträffar skulle denna medföra en utvidgning av kapaciteten med cirka 50 % — från 60 000 till 90 000 ton per år — utan att kostnaderna ökades i motsvarande mån. Räntabiliteten skulle alltså förbättras. Ifrågavarande anläggning skulle dessutom öka den inhemska tackjärnstillgången. Starka skäl tala alltså för att den kommer till utförande. Vad angår frågan om *tidpunkten* därför synas följande synpunkter förtjäna beaktande.

Under vanliga förhållanden tillgodoses vårt behov av järn till ganska betydande del genom import. För närvarande är emellertid järnimporten av mycket ringa omfattning, och det är ovisst när förhållandena härutinnan skola ändras till det bättre. Man måste alltså vid oförändrad förbrukning av järn förutse en fortgående minskning av lagerhållningen, därest icke åtgärder vidtagas för ökning av järnproduktionen inom landet. Vissa åtgärder för sådant ändamål hava redovisats i den till innevarande års riksdag avlätna propositionen nr 302, men dessa äro enligt min mening icke av den omfattningen, att de göra andra ingripanden i samma syfte överflödiga.

Den nu föreslagna eltackjärnsugnen vid Norrbottens järnverk kan icke bliva färdig förrän i början av år 1946. Våra möjligheter till import av tackjärn under nämnda år äro ytterst ovissa, varför tillgång till en ökad kvantitet inhemskt tackjärn framstår som en fördel. Härtill kommer att ett beslut om ugnens byggande möjliggör en större förbrukning under år 1945 av nu befintliga lager än som eljest vore försvarbar. Ett sådant beslut skulle således indirekt medföra en viss omedelbar förbättring av vårt försörjningsläge i fråga om järn.

Den tillgång på malm, varå järnverket grundar sin rörelse, anses vara fullt tillräcklig för en produktion av 120 000 ton tackjärn om året. För en ökning av järnverkets produktionskapacitet genom byggandet av den ifrågasatta nya eltackjärnsugnen möter ej heller ur kraftförsörjningssynpunkt numera något hinder, i det att vattenfallsstyrelsen förklarar sig beredd att för denna ugn ställa elektrisk kraft till förfogande på samma villkor som gälla för den ena av de båda nu i gång varande tackjärnsugnarna. Tillgången på bränsle, särskilt i form av koks, är visserligen för närvarande knapp, och man måste räkna med att den kommer att ytterligare försämrast. Emellertid innebära under sådana förhållanden elektriska tackjärnsugnar den fördelen framför de vanligen förekommande blästermasugnarna, att de för sin drift kräva avsevärt mindre bränsle. Såvitt nu kan överblickas torde, enligt vad jag inhämtat, några mera betydande svårigheter ur materielsynpunkt icke föreligga att omedelbart igångsätta och fullfölja den nu ifrågasatta utbyggnaden av järnverket. Som en olägenhet måste emellertid betraktas att för anläggningens slutförande under år 1945 en viss prioritet i fråga om leverans av en större transformator erfordras. Ingen av de hörda myndigheterna har emellertid fäst avgörande vikt vid denna omständighet. Vissa möjligheter torde för övrigt, enligt vad jag inhämtat, finnas att tillfälligtvis på annat sätt tillgodose behovet av elektrisk kraft för den tredje tackjärnsugnen.

Emot tanken på en omedelbar utbyggnad av järnverket kan invändas, att man kan räkna med att byggnadskostnaderna framdeles bliva lägre än de för närvarande äro. Med full visshet kan detta dock icke sägas, men även om så skulle bliva fallet, synes likväl den besparing som ett uppskov kan medföra mer än väl uppvägas av de fördelar ur såväl företagsekonomisk som folkförsörjningssynpunkt, vilka enligt vad jag förut anfört äro att påräkna genom en omedelbar utbyggnad av den nya ugnen.

På sätt kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering och Norrlandskommittén enhälligt tillstyrkt vill jag därför förorda, att medel snarast möjligt ställas till förfogande för byggande av ytterligare en eltackjärnsugn vid järnverket. Kostnaderna härför torde i enlighet med de av järnverkets ledning verkställda beräkningarna böra uppskattas till 3,5 miljoner kronor. Då denna utbyggnad, även om dess utförande snarast möjligt främst kan motiveras med önskvärdheten av att trygga vår försörjning med järn under slutskedet av den nu rådande krisen, måste anses väl motiverad såsom ett led i järnverkets normala utveckling, och då det för närvarande är svårt

att bedöma prisutvecklingen efter kriget och därmed storleken av anläggningens av krigsförhållandena förorsakade fördyring, synes anledning icke föreligga att beträffande den nya ugnen uppställa andra förräntnings- och amorteringsprinciper än som tillämpas i fråga om de båda redan färdiga ugnarna. I varje fall bör, som kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering uttalar, ett eventuellt beslut i annan riktning icke fattas förrän prisläget klarnat och man kan överblicka de förändringar i tillverkningskostnaderna för järn, som utbyggnaden medfört.

Jag övergår nu till frågan om det föreslagna *thomasverket* samt behandlar därvid till en början en dylik anläggnings lämplighet överhuvud och först därefter spörsmålet, om den bör komma till stånd omedelbart eller ställas på framtiden.

Den malm som står till järnverkets förfogande är relativt fosforrik. Redan denna omständighet talar bestämt för att thomasprocessen bör komma till användning. Därigenom skulle en ändring av malmbasen bli möjlig som avsevärt reducerade kostnaderna för malm, kalksten, elektrisk energi och kolelektroder. Besparingen uppskattas till cirka $\frac{1}{2}$ miljon kronor per år vid en produktion av 90 000 ton tackjärn. Dessutom skulle en icke oväsentlig inkomst kunna erhållas genom försäljning av thomasfosfat — cirka 18 000 ton — och genom tillvaratagande av den i tackjärnet förefintliga mängden av vanadin. Bolagsledningen beräknar med utgångspunkt från nuvarande förhållanden att inkomsten av dessa båda biprodukter skulle kunna närma sig en miljon kronor årligen. Även om man av försiktighets-skäl för framtiden räknar med endast en bråkdel av denna siffra, framstår ett användande av thomasprocessen som naturligt betingat av föreliggande produktionsförutsättningar. Detta synes så mycket mera vara fallet, som därigenom en väsentlig fördel skulle uppstå för malmlieferantören Luossavaara-Kiirunavaarabolaget, i vilket bolag svenska staten äger ett huvudintresse. Som Norrlandskommittén påpekar, innebär försäljningen av den mindre fosforrika malmen — en i allmänhet eftertraktad och väl betald exportvara — till självkostnadspris en subventionering av järnverket, vilken vid nu gällande prisläge kan uppskattas till inemot en miljon kronor årligen. Övergång till framställning av thomastackjärn skulle minska behovet av dylik malm till en tredjedel. Därmed skulle visserligen följa en ökad användning av fosforrik malm, men detta innebär knappast någon uppoffring för malmbolaget, då tillgången på dylik malm är praktiskt taget obegränsad. Omläggningen av järnverkets malmförsörjning skulle alltså medföra stora ekonomiska fördelar för malmbolaget, och dessa skulle till en avsevärd del tillfalla svenska staten.

Industrikommissionen tillstyrkte år 1941 uppförandet av ett thomasverk, med hänvisning till omständigheter av förut anfört slag. När kommissionen nu ändrat mening och i likhet med reservanterna i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering tills vidare avstyrker denna åtgärd, motiveras detta framför allt med hänsyn till en väntad svårighet att finna avsättning för thomasgöt under de närmaste åren, i varje fall till annat än mycket låga

priser. Till denna fråga om avsättningsmöjligheterna under tiden närmast efter kriget återkommer jag längre fram. Vad förutsättningarna på längre sikt beträffar uttalar industrikommissionen i sitt senaste yttrande: »På längre sikt kan därför en utbyggnad av tackjärnsverket tills vidare anses väl motiverad endast om järnverket kompletteras med thomasverk eller eventuellt annan anläggning för tackjärnsförädling.»

Vid bedömandet av det framtida behovet av göt torde man enligt min mening ha anledning räkna med att det senaste århundradets tendens till stegring av järn- och stålförbrukningen skall åter framträda efter kriget. En helt annan fråga är att vid en lågkonjunktur en tillfällig inskränkning av produktionen kan bli nödvändig vid ett i Luleå uppfört thomasverk. Detta är, som Norrlandskommittén påpekar, ett förfarande som allmänt användes av de privatägda verken. Kommittén tillägger på tal härom, att »järnverkets möjligheter att anpassa sin drift efter avsättningsmöjligheterna komma att ökas i och med att utbyggnad sker med ett thomasverk».

Sammanfattningsvis vill jag som min mening uttala, att de ekonomiska skälen för att anläggningarna i Luleå kompletteras med ett thomasverk förefalla vida starkare än skälen däremot. Statsmakterna ha för övrigt redan tagit ställning till denna fråga genom tidigare beslut.

Härmed är emellertid icke sagt att uppförandet av ett dylikt verk bör ske *omedelbart*, utan man kan mycket väl tänka sig att ett visst uppskov vore att föredraga. Detta spörsmål tarvar ett närmare övervägande. Uppmärksammas bör därvid, att viss risk finnes för en otillräcklig tillgång på importerat bränsle och skrot under en period efter kriget, som mycket väl kan komma att omfatta år 1946. Det vore oförsiktigt att icke räkna med möjligheten härav. Skulle en sådan knapphet på bränsle och skrot uppkomma, blir det synnerligen fördelaktigt om järnverket i Luleå kan framställa thomasgöt fr. o. m. sommaren 1946. För det första åtgår härför endast en relativt ringa kvantitet bränsle, och för det andra kan vid beskickningen av elektrostålugnen i Luleå skrot ersättas av thomasgöt. Bägge de två under nyssnämnda förutsättning trånga sektionerna i järnhanteringen bleve alltså indirekt i viss mån utvidgade. Dessutom skulle, om man räknar med nuvarande skrotpriser, ett förbilligande av stålproduktionen uppkomma. Fördelar skulle alltså framträda av att ett thomasverk funnes tillgängligt under senare hälften av år 1946, även om det förhåller sig så som industrikommissionen hävdar, nämligen att detta järnverks thomasgöt till en del finge ersätta göt från andra verk.

Industrikommissionen skrev i sitt yttrande den 10 september 1941 bland annat, att det torde vara ostridigt att den mellansvenska järnhanteringen hade behov av sådant direkt ur malm utvunnet material, som Norrbottens järnverk avsåge att framställa i de då föreslagna thomas- och elstålverken. Nu däremot räknar kommissionen — liksom reservanterna i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering — vid sin pessimistiska bedömning av avsättningsmöjligheterna för thomasgöt uppenbarligen med att valsverken i landet ej skulle kunna bearbeta en nämnvärt ökad kvantitet göt och därvid använda thomasgöt från Luleåverket. Det förefaller icke säkert att detta an-

tagande kommer att motsvara verkligheten. Möjligt är nämligen att en viss införsel från utlandet av tackjärn kan komma till stånd, medan däremot införseln av valsade produkter möter svårigheter. Om då behovet av sådana produkter för byggnadsverksamhet och andra ändamål är stort, torde t. ex. genom ett mera allmänt användande av tre skift i valsverken produktionen kunna utvidgas och förbrukningen av göt alltså stiga. Därmed skulle avsättningsmöjligheter beredas för de vid ett thomasverk i Luleå framställda göten.

Bolagets ledning har givit uttryck åt den uppfattningen, att avsättningsmöjligheterna för thomasgöt komma att bli väsentligt gynnsammare än industrikommissionen antager, och hänvisar därvidlag till en under hand gjord undersökning, som givit andra resultat än den av kommissionen utförda. Dessutom torde en del av thomasgöten lämpligen förvandlas till elektrostål eller omsmältningmaterial och avsättas i denna form. Möjligheten av export av elektrostål bör icke uteslutas.

Med hänsyn till dessa omständigheter förefaller det på nuvarande stadium icke nödvändigt att sammankoppla frågan om thomasverket med spørsmålet om ett eventuellt senare utbyggande av ett valsverk för framställning t. ex. av billets, en produkt för vilken avsättningsmöjligheterna i in- och utlandet sedan gammalt varit betydande. Även om man räknar med möjligheten att en dylik utbyggnad kan finnas lämplig i framtiden, utgör detta knappast någon anledning att nu uppskjuta thomasverket och så gå miste om de fördelar, som kunna följa av att detta blir produktionsdugligt redan under år 1946.

Som ytterligare skäl för att omedelbart bygga thomasverket kan vidare åberopas vad såväl kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering som Norrlandskommittén anfört rörande fördelarna för det norrländska jordbruket av att erhålla ökad tillgång till thomasfosfat samt behovet av arbetstillfällen i Norrbotten. Man har sedan någon tid att räkna med en betydande nedgång i sysselsättningen vid gruvorna, och det vore alltför optimistiskt att förvänta någon avgörande förbättring härvidlag under de närmaste tolv månaderna.

Vad jag nyss anförde gent emot invändningen, att kostnaderna för byggandet av en ny tackjärnsugn framdeles kunna komma att sjunka, äger också i fråga om thomasverket sin fulla giltighet. Även här bör man kunna påräkna sådana betydande ekonomiska fördelar i driften att den eventuella fördyringen av verket uppväges.

Då min företrädare i ämbetet den 19 maj i år förklarade sig icke beredd att förorda ett omedelbart igångsättande av arbetena med uppförandet av ett thomasverk, motiverade han denna sin ståndpunkt därmed, att bolagets ledning i första hand borde koncentrera sina ansträngningar på att söka fullkomna driften vid de färdiga anläggningarna och bringa frågan om förreduktionsförfarandet till en lycklig lösning. Sedan järnverket nu varit i gång under ytterligare ett halvt år samt förreduktionsanläggningen börjat uppföras, synes tiden vara inne att åt järnverkets ledning anförtro uppdraget att påbörja en ny utbyggnadsetapp.

Det kan naturligtvis icke förnekas att en investering av ytterligare ett antal miljoner kronor i Norrbottens järnverk innebär vissa risker. Ingen kan med säkerhet garantera att produktionen blir räntabel. Men å andra sidan tala, som av det förut sagda framgår, övervägande skäl för att produktionen blir ekonomiskt starkare om anläggningarna kompletteras, varjämte det kan medföra bestämda fördelar för landets järnförsörjning redan år 1946 och i någon mån dessförinnan, om den nu förslagna utbyggnaden kommer till utförande snarast möjligt.

Vid en bedömning av frågan, om staten bör taga de med den ifrågasatta investeringen förbundna riskerna, kunna för övrigt vissa allmänna hänsyn till det norrländska näringslivet och den norrländska befolkningens försörjning ej lämnas ur sikte. Även under goda tider ha svårigheter funnits för denna befolkning att finna lönande sysselsättning, trots en avsevärd utflyttning till andra delar av landet. Levnadsstandarden har också för stora skikt av Norrbottens befolkning varit relativt låg. En huvudorsak till dessa ogynnsamma förhållanden är näringslivets ensidiga inriktning. Därför framstår en utveckling av näringslivet i Norrbotten till större mångsidighet som ett viktigt önskemål ur allmänna synpunkter. Som ett ytterligare skäl härför kan man, såsom kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering gjort, peka på Norrbottens egenskap av »gränslän och utpost längst uppe i norr för den svenska ekonomin och kulturen».

En bredare bas för försörjningen i denna landsdel förutsätter framför allt en utbyggnad av förädlingsindustrin, varvid utnyttjandet av befintliga naturtillgångar såsom järnmalm och vattenfall i första rummet ifrågakommer. Erfarenheten visar att inom områden där »primära» industrier av denna typ utvecklas, där framväxa sedan också lättare »sekundära» industrier, som till stor del arbeta för den lokala marknaden, och i samband därmed uppkommer en livligare handel och samfärdsel.

Med hänsyn härtill få statliga åtgärder till främjande av Norrbottens näringsliv anses som berättigade och önskvärda, och ett försök att utveckla en järnindustri därstädes framstår trots de i någon mån ovissa utsikterna för dess räntabilitet som väl motiverat. Självklart bör, som planeringskommissionen och Norrlandskommittén påpeka, statens medverkan inriktas på företag som äga naturliga förutsättningar att bestå i konkurrensen och som man har anledning hoppas skola bli bärkraftiga utan fortlöpande statligt stöd. Vid bedömningen av sådana frågor som malmens leverans till självkostnadspris åt Norrbottens järnverk eller de risker, som statliga investeringar i detta företag kunna medföra, bör emellertid viss hänsyn tagas till det förhållandet att åtskilliga till andra landsdelar förlagda produktionsgrenar genom ett väsentligt tullskydd åtnjuta ett betydande stöd. Ser man som sig bör nu föreliggande spörsmål mot bakgrunden av detta förhållande, synes mig ingen tvekan kunna råda om det välbetänkta i att nu utan uppskov skrida till förverkligandet av den redan tidigare i princip godkända planen för en utbyggnad av Norrbottens järnindustri. Väl är det mycket möjligt, att detta företags räntabilitet icke blir så god, som dess tillskyndare hoppas, men de nu ifråga-

satta investeringarna medföra så betydande fördelar att de kunna förväntas i längden *förbättra* räntabiliteten, denna må sedan för verket i dess helhet bli va hög eller låg.

Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering har i sitt yttrande förordat en omedelbar undersökning av frågan om den vidare utbyggnaden av Norrbottens järnverk med valsverk för utvalsning av de egna göten, närmast till bygnads- och annat grövre handelsjärn, och i samband därmed frågan om järnverkets utbyggnad även på bredden genom tillfogandet av ytterligare hyttugnar. Enligt min mening vore det förhastat att nu, innan den föreslagna utbyggnaden kommit till stånd samt verket en tid varit i normal drift och erfarenheter därunder vunnits, låta utföra en så omfattande undersökning, för vilken i väsentliga hänseenden fakta och material ej skulle föreligga. Jag utgår ifrån att järnverkets styrelse, när den anser tiden inne, själv kommer att framlägga förslag om en undersökning med ett mera begränsat syfte. I längden tjänas nog det med järnverket åsyftade ändamålet bäst genom att dess utveckling icke forceras.

Enligt av styrelsen för järnverksbolaget verkställa beräkningar, vilka under ärendets remissbehandling lämnats utan erinran, kommer uppförandet av thomasverket att i nuvarande prisläge draga en kostnad av 4,5 miljoner kronor. Den av mig nu förordade utbyggnaden av järnverket med en ny eltackjärnsugn och ett thomasverk skulle alltså draga en kostnad av sammanlagt 8 miljoner kronor, vilket belopp torde böra tillföras bolaget såsom aktiekapital.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av kronor 8 000 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Folke Lyberg.